

CONTRIBUȚII LA CUNOAȘTEREA ACȚIUNILOR DE CONSTITUIRE A DESPĂRȚĂMÎNTULUI DIN TINCA AL „ASTREI” ȘI A PRIMELOR DEMERSURI PENTRU ÎNFIINȚAREA CELOR DIN SALONTA ȘI VAȘCĂU (1912—1914)

de
VIOREL FAUR

La începutul celui de al doilea deceniu al veacului nostru s-a înmulțit numărul despărțămîntelor bihorene ale *Astreii*, crescînd influența societății în aceste părți locuite de români și obținîndu-se noi realizări în domeniul culturalizării populației rurale. După înființarea despărțămîntelor din Beiuș¹ (1898), Oradea² (1900), Ceica³ și Marghita⁴ (1910), s-a procedat la organizarea altora, cu scopul de a se asigura o mai mare eficiență activității de ridicare culturală a locuitorilor, precum și celei de educare în spiritul ideii de unitate națională. Este vorba, în primul rînd, de demersurile făcute pentru constituirea despărțămîntelor din Tinca, Salonta și Vașcău ale *Astreii*, în legătură cu care vom prezenta mărturiile documentare descoperite cu prilejul unor recente cercetări în arhivele din țară.

În sfera de cuprindere culturală a despărțămîntului din Tinca al *Astreii*, înființat la 28 februarie 1912 — prin strădania avocatului Andrei Ille, care a fost ales directorul acestuia⁵ —, au intrat 59 de așezări⁶ din

¹ Viorel Faur, „Astra” în Bihor, în *Familia*, 1973, nr. 3, p. 23; Idem, 75 de ani de la adunarea generală a „Astreii” desfășurată la Beiuș, în *Crisia*, 1973, p. 305—316; Idem, *Istoricul constituirii despărțămîntului beiușean al „Astreii”, în Crisia*, 1977, p. 389—419.

² Idem, *Despărțămîntul orădean al „Astreii” (1900—1918)*, în *Crisia*, 1975, p. 279—285; Titus Roșu, *Din activitatea „Astreii” orădene*, în *Familia*, 1971, nr. 9, p. 17.

³ Idem, *Înființarea și acitivitatea despărțămîntului din Ceica al „Astreii” între anii 1910—1914*, în *Crisia*, 1976, p. 265—275.

⁴ Idem, *Activitatea despărțămîntului din Marghita al „Astreii” (1910—1914)*, în *Crisia*, 1977, p. 481—490.

⁵ *Transilvania*, 1912, p. 165.

⁶ Considerăm utilă consemnarea lor: Ateaș, Batăr, Berechiu, Bicaciu, Căușad, Ciughețiu, Crestur, Fonău, Gepiș, Gurbedi, Ianoșda, Homoroș, Husasău, Mărțihaz, Mădăras, Micherechiu, Oșand, Ripa, Tinca, Tulca, Acriș, Archiș, Beliu, Benești, Bochia, Botfei, Borz, Călăcea, Căpilna, Cărăsău, Cheșa, Chișlaca, Ciuntahaza, Cărând, Cociuba, Coroiu, Craiova, Cumănești, Giriș, Groși, Hășmaș, Hodișel, Mărăuș, Mocirla, Nemeș, Olcea, Petid, Rogoz, Rohani, Socaci, Șiad, Stoenești, Suplac, Sușag, Tăgădău, Tăut, Ucuriș, Ursad și Seie (Arhivele Statului Sibiu, *Iond „Astra”, dos. 425, act 178/1914*).

7. Prelegerile ținute pe teritoriul despărțământului în cursul anului 1912:

Nr. ord.	Comunitatea	Subiectul prelei	Numele, profesia, pregătirea economică și domeniul conferențiarului	Suma de bani acordată	Observații
1	Căminuța	1. Șfalea a sudurilor economice	D. Andrei Albu adornat țineu	600	
		2. Despre concurențiat în agricultură	D. Nicolae Gulea adornat țineu		
		3. Despre învățarea a școlarelor	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
2	Bălești	1. Șfalea a băleștilor	D. Andrei Albu adornat țineu	800	
		2. Despre concurențiat în agricultură	D. Nicolae Gulea adornat țineu		
		3. Despre învățarea a școlarelor	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
3	Ureșie	1. Șfalea a sudurilor economice	D. Andrei Albu adornat țineu	700	
		2. Șfalea a relațiilor în raportul dintre țineu țineu	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
		3. Șfalea a învățării a școlarelor	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
4	Călești	1. Șfalea a căleștilor	D. Andrei Albu adornat țineu	1100	
		2. Șfalea a relațiilor în raportul dintre țineu țineu	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
		3. Șfalea a învățării a școlarelor	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
		4. Șfalea a relațiilor în raportul dintre țineu țineu	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
5	Lăncăștii	1. Șfalea a sudurilor economice	D. Andrei Albu adornat țineu	1000	
		2. Despre învățarea a școlarelor	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
		3. Șfalea a relațiilor în raportul dintre țineu țineu	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
6	Căpățâna	1. Șfalea a căpățânelor	D. Andrei Albu adornat țineu	1200	
		2. Despre învățarea a școlarelor	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
		3. Șfalea a relațiilor în raportul dintre țineu țineu	Engel Schreiner carnat țineu țineu		
		4. Șfalea a învățării a școlarelor	Engel Schreiner carnat țineu țineu		

Fig. 1. Lista prelegerilor susținute de membrii despărțământului din Tinea al „Astrei“ în anul 1912 (extrasă din Raportul de activitate al acesteia pe 1912)

împrejurimile Beliului, Salontei și Tîncăi. Comitetul de conducere a fost aprobat în ședința din 16 mai 1912 a membrilor despărțămîntului⁷. Ca atare, din primăvara anului respectiv a început să existe și activeze o nouă filială bihoreană a societății *Astra*. Ne vom referi la eforturile meritorii ale celor mai destoinici membri ai acesteia, făcînd apel la datele arhivistice depistate, ce vor fi desigur completate de investigațiile viitoare. În anul 1912 s-au înscris 27 membri ai *Astrei* (din care 3 pe viață⁸) în cadrul despărțămîntului tîncan. Demnă de interes a fost preocuparea pentru organizarea agenturilor (în număr de 7: la Batăr, Căpîlna, Cociuba, Giriș, Husasău, Tăut și Tulca⁹) și bibliotecilor „poporale” (în Batăr, Căpîlna, Cociuba, Husasău și Tulca¹⁰). Conducerea centrală a *Astrei* a pus gratuit la dispoziția despărțămîntului 70 de broșuri¹¹ editate la Sibiu, pentru a fi împărțite țăranilor cu ocazia unor manifestări culturale. Dintre acestea sînt de menționat „serata artistică” din Husasău, la reușita căreia și-au adus contribuția Eugen Sibiiian (din partea despărțămîntului), învățătorul Florian Cărbunar și Teodor Ristin. A fost interpretată, de către tineri, piesa de teatru *În sat la Tînguește*. Tinerii din localitate au „învățat” *Bătuta, Călușarii* și „alte jocuri naționale”. În program a figurat și corul „de țărani”, instruit de dr. Teodor Ristin. Venitul „seratei” a fost destinat completării cu cărți a bibliotecii „poporale” din Husasău¹². Acestei reușite acțiuni i se adaugă, în mod firesc, susținerea de 19 prelegeri în 6 așezări din apropierea Tîncăi¹³. „*Poporul arată interes față de toate prelegerile ce i se țin*”, constata dr. Andrei Ille în partea finală a raportului despre activitatea despărțămîntului pe anul 1912¹⁴. De altfel, toate prelegerile din Batăr, Căpîlna, Cociuba, Husasău, Tulca și Ucuriș (audiante de 4.800 săteni) au urmărit să răspundă unor cerințe imediate ale locuitorilor, două dintre ele fiind completate cu diapozitive, pentru aceasta utilizîndu-se *schiopticonul*, primul aparat de proiecție introdus în activitatea de răspîndire a cunoștințelor încă din 1908. Cel folosit acum aparținea despărțămîntului orădean. De remarcat faptul că prelegerile au avut o problematică diversă, de la „îndrumări economice”, propagandă în

⁷ *Transilvania*, 1912, p. 291.

⁸ Arhivele Statului Sibiu, *fond „Astra”*, dos. 425, act 503/1913.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*; Viorel Faur, *Preocupările muzicale ale despărțămîntelor bihorene ale „Astrei”*, în *Reuniunea de cîntări „Hilaria” din Oradea. 1875—1975*, Editura Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Bihor, Oradea, 1975, p. 168—176.

¹³ *Anexe documentare*, Nr. 1.

¹⁴ Arhivele Statului Sibiu, *fond „Astra”*, dos. 425, act 503/1913. În același document aflăm informații despre două „societăți de consum”: Tăut (înființată în 1910 de către învățătorul V. Teuca; avea un număr de 245 membri) și Giriș (intemeiată în 1912 de învățătorul Gavril Dudulescu; cu 165 membri).

favoarea constituirii de „tovărășii“, combaterea superstițiilor, concubinajului (atît de larg răspîndit), a consecințelor consumării abuzive a alcoolului și pînă la realizarea valorii sociale a muncii și hărniciei. Nu a fost ignorată nici relevarea rolului „iubirii de neam și limbă“ în acea vreme de restriște. Erau, deci, vizate realități de un cert interes pentru ascultători¹⁵.

Este evidentă împrejurarea că s-a pus accent deosebit pe această formă de culturalizare a populației rurale. Acest adevăr rezultă nu numai din progresul înregistrat în anul 1913, ci și dintr-o mărturisire a directorului despărțămîntului, pe care o reactualizăm: „Dorința noastră ar fi ca peste tot intelectualii să dea un ajutor mai mare și dezinteresat la ținerea prelegerilor populare, cari s-ar dovedi de neprețuite pentru popor, formînd mijlocul cel mai potrivit pentru a trezi în popor dragostea față de cultura românească“¹⁶ (subl. ns.). Ca atare, în anul 1913 au fost ținute 47 de prelegeri în 13 localități (Batăr, Beliu, Căpilna, Cociuba, Coroiu, Gepiș, Husasău, Șiad, Giriș, Tinca, Tulca, Gurbediu și Ucuriș¹⁷), fiind prezenți 4.050 de țărani. Prelegerile se referă, de data aceasta, și la alte chestiuni de interes prioritar, cum ar fi, de pildă, îndemnurile la citit (pentru a pune în valoare bibliotecile agenturilor), prezentarea istoricului și scopurilor *Astrei*, evidențierea frumuseții „portului românesc“ și a rentabilității unor îndeletniciri precum „meseriile și negoțul“¹⁸. De notat aportul lui Aurel Cosciuc, conferențiarul trimis de comitetul central din Sibiu, la lărgirea problematicii acestor prelegeri. Astfel, el a folosit *schiopticonul* pentru a face expuneri model în legătură cu „lucrarea“ pămîntului, „prășirea“ vitelor, pomăritul și stupăritul. Ocupațiunile respective au beneficiat de o prezentare științifică, dar totodată și accesibilă. Se încerca, prin intermediul unei asemenea acțiuni, să se ofere agricultorilor criterii mai eficiente de îmbunătățire a solului, creșterea și îngrijirea vitelor. Concomitent, Aurel Cosciuc a vorbit, avînd în sprijin diapozitive, despre itinerarul *De la Sibiu la Rîmniceu-Vâlcea*. S-a insistat asupra unității culturii populare românești, ceea ce a stîrnit mînia autorităților¹⁹, ca și subtextul acestei manifestări culturale. Orientarea prelegerilor spre problemele cele mai acute ale sătenilor, precum și sporirea considerabilă a numărului lor, atestă faptul că a existat o preocupare serioasă în această direcție, rezultatele fiind promițătoare. N-am putut însă, din lipsă de documente, să stabilim care

¹⁵ S-au remarcat: dr. Andrei Ille (avocat în Tinca), dr. A. Pinția (avocat în Tinca), Eugen Sibilian (casier la banca din Tinca), Romul Barbu (la fel) și învățătorul pensionar Gavril Dudulescu.

¹⁶ Arhivele Statului Sibiu, *Iond Astra*, dos. 425, act 178/1914.

¹⁷ *Anexe documentare*, Nr. 2.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ Viorel Faur, *Imagini din războiul de independență proiectate în 1913*, în *Familia*, 1977, nr. 3, p. 5.

2/11 1913

despre literatura română și cultura poporului român

Raport general

al Despărțământului

în cursul anului 1913.

Numărul membrilor în cifra înălțaturii: 0 neciviliți, 2, ordinari, 30 scapătăliți, 46

Agentaie comunale și a comitatului acestora: Batai, Belcu, Căpățâna, Căruța, Corosani, Gyria, Gyria, Husearciu, Cărușeni, Său, Tăuț, Tinca, Ureșiu și Tăuț.

1. Numărul bibliotecilor de pe teritoriul despărțământului.

Comuna*)	Numărul volumelor	Cărți de lectură	Cărți de referință	Cărți de referință de referință	Cărți de referință de referință	Există alte biblioteci pe teritoriul despărțământului: biserică, școală, etc.?	
						Comuna	Feșul bibliotecii
1 Batai	12	45	40	12			
2 Belcu	25	8	30	30			
3 Căpățâna	26	10		10			
4 Căruța	60	12	40	40			
5 Corosani	30	10	15	10			
6 Gyria	48	31	25	14			
7 Gyria	32	21	12	-			
8 Husearciu	78	65	30	30	La bibliotecă biserică		
9 Cărușeni	20	10	10	8			
10 Său	30	32	20	20			
11 Tăuț	10	-	-	-			
12 Tinca	90	32	-	40			
13 Tăuț	30	-	-	10			
14 Ureșiu	40	40	-	20			

*) La bibliotecile ambulate se se arată comunitățile în care au circulat bibliotecile în cursul anului 1913.

Fig. 2. Pagina întâi din Raportul pe anul 1913 al despărțământului din Tinca al „Astrei”, în care sînt menționate bibliotecile populare înființate

a fost situația în anii din timpul primului război mondial. Oricum, este de presupus că despărțământul și-a restrins, din motive obiective, activitatea.

În anul 1913 au mai luat ființă agenturi și biblioteci populare în Beliu, Coroiu, Gepiș, Oșand, Șiad, Tinca și Ucuriș. Astfel, pe teritoriul despărțământului se aflau, la 28 februarie 1914, un număr de 14 *biblioteci populare*, care dispunea de 611 volume și broșuri, majoritatea provenite de la Sibiu²⁰. Au fost, de asemenea, primite gratuit 262 broșuri din *Biblioteca „Asociațiunii”* (serie de cărți pentru popor), din care s-au împărțit țăranilor 215²¹. Despărțământul tincan avea 78 membri, din care 2 pe viață, 30 ordinari și 46 ajutători²².

Conducerea centrală a transmis comitetului despărțământului suma de 50 coroane (pentru „aranjarea de prelegeri populare”²³) și câteva *Abecedare*²⁴ (de I. Bota), adresându-i totodată rugămintea de a desfășura o activitate „cît mai intensivă”²⁵, pe direcțiile stabilite deja, care sînt în consens cu programul *Astrei*.

În primii doi ani de existență a despărțământului tincan se constată o temeinică angajare în opera de educație națională și de pregătire a momentului unirii de la 1 Decembrie 1918. Comitetul despărțământului și-a îndeplinit, cu multă energie și dăruire patriotică, misiunea încredințată de fruntașii culturali ai *Astrei*, înscriind noi pagini în istoria tradițiilor progresiste ale culturii bihorene.

*
* *
*

Inițiativa organizării despărțământului din Salonta al *Astrei* a aparținut comitetului despărțământului tincan, care — în ședința sa din 28 iulie 1913 — aprobă propunerea unuia dintre membri, însărcinându-l cu înființarea noii filiale pe avocatul Moise Coș, care urma să stabilească și data cînd va avea loc adunarea de constituire²⁶. Prin adresa din 25 august 1913 a comitetului central al *Astrei* este confirmat demersul respectiv, precizîndu-se că în componența administrativă a despărțământului salontan vor intra așezările din cercurile Salonta și Cefa²⁷. Datorită interesului documentar pe care-l prezintă această corespondență, reproducem partea sa incipientă: „Comitetul nostru central a ajuns la convingerea, că o propagandă culturală cu efect se poate săvîrși numai

²⁰ Anexe documentare, Nr. 3. Sînt menționați 360 de cititori.

²¹ *Ibidem*.

²² Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 425, act 178/1914.

²³ *Transilvania*, 1914, p. 120.

²⁴ Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 399, act 553/1914. Acestea au fost trimise pentru „instruirea analfabeților”.

²⁵ *Ibidem*, act 555/1914.

²⁶ *Ibidem*, dos. 399, act 1415/1913.

²⁷ *Ibidem*; *Transilvania*, 1914, p. 280.

dacă despărțămîntele „Asociațiunii” se vor compune din un număr nu prea mare de comune”²⁸ (subl. ns.).

La 24 martie 1914, președintele (dr. Il. Pușcariu) și secretarul (Oct. C. Tăslăuanu) *Astrei* îi solicitau lui Moise Coș „un raport cu privire la cauzele cari au zădărnicit înființarea (pînă la acea dată — n.n.) acestui despărțămînt”, stăruindu-se pentru continuarea acțiunilor, în vederea obținerii unui „rezultat favorabil”²⁹. În răspunsul său, Moise Coș menționează următoarele: „am căutat ca să-mi îndeplinesc o datorință și să pot satisface îndeajuns... deobligămîntul ce ni se impune fiecăruia dintre noi față de neamul nostru și mai ales acolo, unde este expus mai mult străinismului cotropitor”³⁰. Deși a făcut eforturi, după cum rezultă din propria-i mărturisire, avocatul salontan „n-a putut da ființă despărțămîntului”, lovindu-se și de „ambitiunea” protopopului Nicolae Rocsin (din Micherechiu), care așteptase să fie el delegatul conducerii centrale a asociației, evident pentru efectuarea pregătirilor necesare punerii „bazei” despărțămîntului. Ca atare, Moise Coș intervine pentru a i se încredința și acestuia misiunea de a contribui la întemeierea unui nou factor cultural românesc în aceste părți, fapt pe care comitetul de la Sibiu îl acceptă³¹, trimițîndu-le celor doi organizatori exemplare din statutele și regulamentele societății. Absența informațiilor (la stadiul de acum al cercetărilor noastre) nu ne permite reconstituirea altor aspecte referitoare la încercările făcute pentru constituirea despărțămîntului salontan. Ne exprimăm însă convingerea că erau destule dificultăți care au împiedicat concretizarea acestei acute cerințe ale emancipării spirituale a populației din satele celor două cercuri administrative.

*
* *
*

Intenția de a organiza un despărțămînt al *Astrei* în Vașcău este, de asemenea, consemnată în documentele arhivistice păstrate. Ea este anticipată de scrisoarea lui Adrian Deseanu, trimisă la 24 noiembrie 1909, secretarului „Asociațiunii”, poetul Octavian Goga, în care îi făcea cunoscută dorința de a „crea o bibliotecă”, pentru care fapt a depus unele stăruințe, mergînd chiar și la București, cu scopul de a obține cărți „revărsătoare de lumină românească prin părțile noastre, uitate și în mare parte părăginite”. N-a realizat însă totul cum și-a propus (însuși afirmă că „rodul... e prea modest”), ceea ce l-a îndemnat să bată și „la ușile Asociațiunii noastre”, în sensul de a i se transmite gra-

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ *Ibidem*, act. 553/1914. Reproducem primul pasaj din adresă: „Dintr-un comunicat al direcțiunii despărțămîntului Tinca am aflat că despărțămîntul Salonta nu s-a putut înființa, deși se legaseră frumoase speranțe de înființarea lui”.

³⁰ *Ibidem*, act 980/1914.

³¹ *Ibidem*.

Scrisoare Secretară

Am primit spre a vă rugăm să luați în considerare și să vă
 agrați, prin intermediul dumneavoastră, cererea și unii
 președinții români să se poartă întru bine și de comun
 cu 32.666 locuitori români.

Pentru creșterea, cultivarea și iluminarea
 acestor mii și mii de suflete de români sturzi nime
 nu s-a dat gândire în trecut și nu s-a vădit astăzi.
 Tot ce se face, sunt unele sfaturi și predicții
 ocazionale ale președintelui de capriciu dogmatici ai.

În timpul greu ce înțelegem, unii suflete noastre
 necesită activitate nu ajungă; înțelegem și nu
 reamănașă treburile picuțate în sufletul obștii!

Convingeți de aceasta, simțim în viața noastră, că
 înțelegem poporului din punctele acestea, se poate
 face numai sub un pat „Asociații” noastre, de
se cum hotărât se înțelegem sau despartim
unul de altul cu centrul la țară.

Centrula aceasta ar cuprinde toate comunitățile
 și marcurile președinților la țară.

Știți că înțelegem înțelegem centrul. Bine, cum
 înțelegem înțelegem cercuri, și ca președinții

Domnii Sale Domnii

Cecilian Goga

secretar al Asociației

și al
 înțelegem

Fig. 3. Prima pagină a adresei prin care este solicitată aprobarea conducerii centrale pentru înființarea unui despărțământ în Vasceau

tuit cărțile editate de aceasta³². În răspunsul comitetului central se precizează că se vor pune la dispoziția lui Adrian Deseanu „publicațiunile” *Astrei* numai după ce va lua ființă un despărțămînt al acesteia în Vașcău, precum și o bibliotecă³³. De altfel, același intelectual — împreună cu Vasile Sala (învățător în Vașcău), George Bogdan (preot în Cărpinet) și Atanasie Toader (proprietar în Sighiștel) — adresase, la 24 noiembrie 1909, secretarului *Astrei* rugămintea de a aproba constituirea acestui despărțămînt, existînd deci o concordanță de intenții. Interesantă este, fără îndoială, justificarea adusă de cei patru semnatari ai documentului: „Pentru creșterea, cultivarea și luminarea acestor mii și mii de suflete de români (era vorba de 32.666 locuitori români³⁴ — n.n.), durere, nime nu și-a dat silință în trecut și nu-și dă nici astăzi”³⁵, cînd se face mai necesară o intensă activitate culturalizatoare, deoarece — după cum mărturisesc autorii adresei — „timpul greu... înădușe azi sufletele noastre”³⁶. Ei consideră că „trezirea poporațiunii din părțile acestea se poate face numai sub aripile Asociațiunii”³⁷, prin întemeierea unui despărțămînt „cu centrala Vașcău”. În ședința din 9 decembrie 1909 a comitetului central al *Astrei* a fost luată în discuție solicitarea respectivă, incredințindu-i-se lui Adrian Deseanu lucrările pregătitoare ale constituirii despărțămîntului din Vașcău³⁸. Comitetul despărțămîntului beiușean analiza, în ședința din 2 octombrie 1910³⁹, împrejurarea că încercările lui Deseanu n-au ajuns la finalitatea scontată, pretinzîndu-i-se acestuia un raport⁴⁰ scris, pentru a fi stabilite cauzele adevărate ale situației ivite. Conducerea centrală a *Astrei* se vedea nevoită să insiste — prin adresa din 19 decembrie 1910⁴¹ — pe

³² *Ibidem*, dos. 189, act. 1449/1909.

³³ *Ibidem*.

³⁴ Localitățile cercului au fost: Băița, Belejeni, Brădet, Briheni, Buntești, Broaște, Bălăleni (Băleni), Călugări, Cîmp, Cîmpanii de Jos, Cîmpanii de Sus, Cărpinet, Chișcău, Cociuba, Colești, Criștiorul de Jos, Criștiorul de Sus, Cusuiș, Căcăceni, Drăgănești, Dumbrăvani, Finațe, Ferice, Ghighișeni, Gurani, Hirsești, Hinchiriș, Hotar, Lazuri de Beiuș, Leheceni, Lelești, Lunca, Mierag, Pietroasa, Poiana, Poenii de Jos, Poenii de Sus, Păcălești, Pântășești, Petrieni, Rieni, Săliște, Seghiște, Șebîș, Ștei, Săud, Sohodol, Sudrigiu, Șuștiu, Sirbești, Tărcaia, Țigănești, Totoreni, Valeaneagră de Jos, Valeaneagră de Sus, Vașcău—Bărăști, Vârzarul de Jos, Vârzarul de Sus și Zăvoieni (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 189, act. 1449/1909).

³⁵ *Ibidem*, act. 1448/1909.

³⁶ *Ibidem*, act. 1449/1909.

³⁷ *Ibidem*. O altă constatare merită atenție: „Azi Vașcăul aparține centralei Beiuș. Cum însă în aceste două cercuri... pretoriale sunt așezate peste 100 comune, e fără îndoială că un singur despărțămînt nu poate să dezvolte o activitate rodnică și să realizeze un program, al cărui punct cardinal este de a fi în contact nemijlocit și neîntrerupt cu poporul, pentru a cărui cultură și-a desfășurat stindardul”.

³⁸ *Ibidem*, dos. 424, act. 455/1910; Arhiva Liceului „Samuil Vulcan” din Beiuș, fond Astra dos. 4/1907, fila 320; *Transilvania*, 1909, p. 447.

³⁹ *Ibidem*, dos. 189, act. 1305/1910.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ *Ibidem*, dos. 189, act. 1305/1910.

ASOCIAȚIUNEA PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

No. 1984/1909

Sauva, 31 Decembrie 1909

Comuna Iași, Iași.

Amare onorare a fost pentru mine să vă scriu în această ocazie și să vă
 salut în primul rând, în speranța că veți fi și dumneavoastră în
 rândul celor care vor să contribuie la dezvoltarea literaturii și
 culturii noastre. Amare plăcere mi-a fost să vă scriu și să vă
 spun că în luna decembrie a.c. s-a ținut într-o sală din Iași o
 sesiune de lucru în care s-a discutat despre înființarea
 unei asociații care să se ocupe de promovarea literaturii și
 culturii noastre. Sesiunea a fost foarte interesantă și s-a
 ținut într-o atmosferă de încredere și colaborare. Amare
 plăcere mi-a fost să vă scriu și să vă spun că în luna
 decembrie a.c. s-a ținut într-o sală din Iași o sesiune de
 lucru în care s-a discutat despre înființarea unei asociații
 care să se ocupe de promovarea literaturii și culturii
 noastre. Sesiunea a fost foarte interesantă și s-a ținut
 într-o atmosferă de încredere și colaborare.

Viorel Faur
prezident

Nicolae Fabian
secretar

Domnului Iași

Domnului Nicolae Fabian, secretar al Asociației
din Vascau

Fig. 4. Adresa (din 31 decembrie 1909) a conducerii centrale către Nicolae Fabian, prin care îi comunică faptul că a fost aprobată înființarea despărțământului din Vascau.

ASOCIAȚIUNEA PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN.

Vr. 1574

Sibiu, 14 Sept. 1914.

D. Doamna Directora,

Am avut onoarea a vă vedea la cunoștința
ca, în comitetul nostru central, în
data de 12 august a. c.,
a aprobat propunerea făcută de co-
mitetul despărțămîntului D. Voștea:
de a se înființa un nou despărțămînt
al asociației, cu centrul în vizavi
de la cunoștința și conducerea adună-
rii de constituire și comitetul de
organizare, comitetul nostru central
învestind pe D. Voștea.

Comunicându-vă această hotărâ-
re și vă rugăm să vă citeți din
statutele și regulamentele acestei
asociații, vă rugăm din nou

cu încredință

Președintele D. Voștea, din desp.
Voștea, Sibiu.

Fig. 5. Adresa comitetului central, din 14 sept. 1914, către dr. I. Ciordaș prin care este împuternicit să înființeze un despărțămînt în Vașcău.

lingă comitetul despărțământului beiușean pentru ca acesta să stăruie „cu tot dinadinsul” în vederea înființării noului despărțământ. Chestiunea este reluată, la 14 septembrie 1914, când sarcina convocării adunării de constituire este atribuită lui dr. Ioan Ciordaș. În adresa comitetului central se afirmă că, „după ce vom ajunge în împrejurări normale”⁴², să se procedeze la efectuarea demersurilor în această direcție. Normalizarea situației s-a produs abia la sfârșitul primului război mondial, când masele populare au realizat ultimul pas pe calea desăvîrșirii unității naționale.

Toate acțiunile care au vizat constituirea de noi despărțăminte în Bihor fac parte din tendința firească a populației românești de a aspira la cultură și a-și întemeia factori proprii de ridicare spirituală. Ele se integrează tradițiilor de luptă pentru afirmare culturală și unitate.

⁴² Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 400, act 1579/1914.

ANEXE DOCUMENTARE:

1

LISTA „PRELEGERILOR“ SUSȚINUTE ÎN DESPĂRȚĂMINTUL DIN TINCA AL „ASTREI“ (1912—1913)

Anul 1912*:

- I. Cociuba: 1. *Sături și îndrumări economice* (de dr. Andrei Ille)
2. *Despre concubinată și urmările sale* (dr. A. Pinția)
3. *Despre tovărășii și loloasele lor* (Eugen Sibiian)
— au participat 600 locuitori —
- II. Batăr: 4. *Luxul și beția* (de dr. Andrei Ille, avocat)
5. *Despre concubinată și urmările sale* (dr. A. Pinția)
6. *Despre tovărășii și loloasele lor* (Eugen Sibiian)
— au participat 800 locuitori —
- III. Ucuriș: 7. *Sături și îndrumări economice* (dr. Andrei Ille)
8. *Obiceiuri rele...* (de Romul Barbu, contabil)
9. *Munca, hărnicia și creșterea* (Eugen Sibiian)
— au participat 700 locuitori —
- IV. Tulca: 10. *Sături cum să trăim* (dr. Andrei Ille)
11. *Obiceiuri rele...* (de Romul Barbu)
15. *Munca, crușarea, hărnicia* (E. Sibiian, cu skiopticonul)
— au participat 500 locuitori —
- V. Husasău: 13. *Sături și îndrumări economice* (dr. Andrei Ille)
14. *Beția și luxul* (de R. Barbu)
15. *Munca, crușarea, hărnicia* (E. Sibiian, cu skiopticonul)
— au participat 1000 locuitori —
- VI. Căpilna: 16. *Iubirea de neam și limbă* (dr. Andrei Ille)
17. *Despre cartea funduală* (dr. A. Pinția, avocat)
18. *Despre beție* (de Gavril Dudulescu, învățător)

* Datele au fost extrase din *Raportul general despre activitatea despărțămintului din Tincă al „Astrei“ în cursul anului 1912* (Arhivele Statului Sibiu, fond „Astra”, dos. 425, act. 503/1913).

19. *Din credințele deșarte...* (E. Sibiian, casier)
— au participat 1200 locuitori —

Anul 1913**:

- I. Batăr: 1. *Iubirea cititului* (de dr. A. Ille)
2. *Despre concubinată* (de dr. A. Pinția)
3. *Tovărășiile sătești* (de E. Sibiian)
— au participat 400 locuitori —
- II. Beliu: 4. *Scopul Asociațiunei* (de dr. A. Ille)
— au participat 300 locuitori —
- III. Căpîlna: 5. *Statuti economice* (de dr. A. Ille)
6. *Despre cartea funduală* (de dr. A. Pinția)
7. *Despre beție* (de Gavril Dudulescu)
8. *Superstițiuni...* (de E. Sibiian)
9. *Lucrarea pământului* (de Aurel Cosciuc; cu skiopticonul)
10. *Prășirea vitelor* (la fel).
11. *Stupăritul* (la fel)
12. *De la Sibiu la Rîmnicul Vilcea* (la fel)
— au participat 350 locuitori —
- IV. Cociuba: 13. *Statuti economice* (de dr. A. Ille)
14. *Însoțirile economice* (de E. Sibiian)
15. *Pomăritul* (de Aurel Cosciuc, cu skiopticonul)
16. *Stupăritul* (la fel)
17. *De la Sibiu la Rîmnicul Vilcea* (la fel)
18. *Despre concubinată* (de dr. A. Pinția)
— au participat 300 locuitori —
- V. Coroiu: 19. *Scopul Asociațiunei* (de dr. A. Ille)
20. *Creșterea vitelor* (de R. Barbu)
21. *Despre igienă* (de A. Doboș)
22. *Datini și obiceiuri rele* (de E. Sibiian)
— au participat 200 locuitori —
- VI. Gepiș: 23. *Scopul Asociațiunei* (de dr. A. Ille)
24. *Despre concubinată* (de dr. A. Pinția)
25. *Despre beție* (de Gavril Dudulescu)
26. *Despre posturi* (E. Sibiian; cu skiopticonul)
— au participat 400 de locuitori —
- VII. Husasău: 27. *Statuti economice* (de dr. A. Ille)
28. *Păcate...* de R. Barbu
29. *Folosirea timpului* (de E. Sibiian)
— au participat 600 locuitori —
- VIII. Șiad: 30. *Despre Asociațiune* (de dr. A. Ille)
31. *Creșterea și îngrijirea pomilor* (de R. Barbu)
32. *Despre negoț și meserii* (de E. Sibiian)
— au participat 420 locuitori —

** Arhivele Statului Sibiu, f. „Astra”, dos. 425, act. 178/1914.

- IX. Giriș: 33. *Prășirea vitelor* (de A. Cosciuc; cu skiopticonul)
 34. *Stupăritul* (la fel)
 35. *De la Sibiu la Rîmnicul Vilcea* (la fel)
 — au participat 250 locuitori —
- X. Tinca: 36. *Despre portul românesc* (de E. Sibiian; cu skiopticon)
 37. *Creșterea vitelor* (la fel)
 38. *Despre beție și urmările ei* (la fel)
 — au participat 350 locuitori —
- XI. Tulca: 39. *Îndemnuri economice* (de dr. A. Ille)
 40. *Din păcatele noastre* (de R. Barbu)
 41. *Munca, crușarea și hărnicia* (de E. Sibiian; cu skiopticonul)
 — au participat 280 locuitori —
- XII. Ucuriș: 42. *Statuti și îndemnuri economice* (de dr. A. Ille)
 43. *Din păcatele noastre* (de R. Barbu)
 44. *Munca, crușarea și hărnicia* (de E. Sibiian)
 — au participat 280 locuitori —
- XIII. Gurbediu: 45. *Prășirea vitelor* (de A. Cosciuc; cu skiopticonul)
 46. *Stupăritul* (la fel)
 47. *De la Sibiu la Rîmnicul Vilcea* (la fel)
 — au participat 120 locuitori —

2

TABEL CUPRINZÎND AGENTURILE ȘI BIBLIOTECILE ÎNFIINȚATE (PÎNĂ ÎN 1913)
 ÎN DESPĂRȚĂMÎNTUL TINCA AL „ASTREI”***

Nr. crt.	Au fost organizate agenturi și biblioteci în localitățile:	Număr de volume existente	Numărul cititorilor	Cîte broșuri a primit despărțământul de la centru	Cîte broșuri au fost împărțite gratuit țăranilor
1	Batăr	52	45	40	12
2	Beliu	25	8	30	30
3	Căpîlna	26	10	—	10
4	Cociuba	60	52	40	10
5	Coroiu	30	10	15	10
6	Gepiș	48	31	25	15
7	Giriș	52	25	52	—
8	Husasău	78	65	30	30
9	Oșand	20	10	10	8
10	Șiad	50	32	20	20
11	Tăut	10	—	—	—
12	Tinca	90	32	—	40
13	Tulca	30	—	—	10
14	Ucuriș	40	40	—	20
TOTAL		611	360	262	215

*** Tabelul a fost întocmit pe baza datelor existente în Raportul de activitate al despărțământului Tinca pe anul 1913 (*Ibidem*).